

УДК 378.016:34 (043)

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЯК СУБ'ЄКТА ОСВІТНІХ ПРАВОВІДНОСИН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Я.В. Кічук

*доктор педагогічних наук, професор,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

У статті аналізується конструкт «суб'єкт правовідносин», висвітлюються деякі конструктивні ідеї, що містять досвід Польщі у забезпеченні змін законодавчої бази, зокрема вищої освіти. Проаналізовано погляди вітчизняних науковців щодо розвитку правової компетентності студентів. Охарактеризовано деякі підходи щодо вдосконалення підготовки майбутніх фахівців як суб'єктів освітніх правовідносин.

Ключові слова: суб'єкт, норми права, суб'єкт освітніх правовідносин, майбутній фахівець, правова компетентність.

За сучасних стрімких євроінтеграційних процесів, що реалізуються у вітчизняній освіті, актуалізується уся сукупність проблемних питань нормативно-правового характеру, обумовлених європейськими стандартами у цьому відношенні та правотворча діяльність правознавців щодо створення правового підґрунтя реформам, які відбуваються у вітчизняній освітній сфері. Йдеться про неприпустимість огріхів у правовому полі впровадження інновацій, пов'язаних із концепцією Нової української школи, про відкритість до змін законодавчої бази з огляду на новопосталі цілі, що невідмінно потребують її удосконалення [1]. Важливо зберегти національну самобутність пріоритетів і держави, і громадянського суспільства, творчо врахувавши досвід правового врегулювання освітніх відносин, та посилювати громадянський аспект соціальної відповідальності майбутніх фахівців, задіювати ресурси сучасного університету з точки зору пріоритетності патріотичного виховання відповідальних громадян [2].

Фахівці (М. Костицький) доводять, що сучасна вітчизняна юриспруденція, як науково-практичний комплекс, значно збагатилася через появу нових наук і наукових дисциплін (правова кібернетика, правова інформатика, правова деонтологія та ін.), натомість на часі – розробка нової навчальної юридичної дисципліни – юридичної педагогіки, яка б вивчала педагогічні явища і процеси у зв'язку із правом; сприяла б здатності особистості здійснювати критичний аналіз власної поведінки та діяльності; виступала б «методологічною базою законодавчого врегулювання освітнянської діяльності», підґрунтям для реформування і розвитку вітчизняної правової освіти.

На наш погляд, доцільно врахувати досвід, який містить конструктивні підходи до розв'язання такого двоєдиного завдання: стимулювання мобільності у законотворчій діяльності, а, з іншого – забезпечення спроможності випереджати зміни, які прогнозуються (з огляду на набуття державою ознак правової) в освітній сфері, через зміст і характер законотворчої діяльності.

У зазначеному контексті привертає увагу досвід Польщі [3; 4]. Польськими дослідниками-реформаторами (Г. Іздебські, М. Квіек, А. Радван) встановлено, що терміново доцільно внести зміни в чинний закон «Про вищу освіту», оскільки «модель науки і вищої освіти, яку впроваджено у 1989 році, вичерпала свій потенціал» [3, с. 31]. Як зауважують дослідники процесу становлення у вищій школі Польщі конкурентоздатного фахівця (І. Голуб, Ю. Гришук), правники оперативного відреагували на означені виклики часу, що пов'язані із соціально-педагогічними вимогами до суттєвого підвищення якості професійної підготовки спеціалістів, а це обумовило той факт, що майже щорічно у діюче законодавство вносять зміни і доповнення; вважається, що ця обставина і дозволила Польщі «максимально наблизити освітнє законодавство до вимог ЄС» [3, с. 29].

Якщо інтерпретувати цей досвід мобільного «реагування» освітнього законодавства на реалії сьогодення через докладання зусиль, спрямованих на вдосконалення чинного правового поля життєдіяльності вишів на українську практику, то, вочевидь, обраний підхід є конструктивним. Наприклад, ще й досі, як стверджують учені-компаративісти в галузі інтернаціоналізації вищої школи (К. Сімак), віртуальна академічна мобільність студентів не є включеною до вітчизняного нормативно-правового поля. Водночас, практика, що склалась в

українських вишах, переконує, що євроінтеграційні процеси набирають обертів, а це позитивно позначається на інтенсивності розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, віртуального середовища та електронного навчання студентства.

Мета статті – на основі аналізу наукового фонду з проблеми професійного становлення у вищій школі фахівців-освітян, окреслити конструктивні підходи до їх підготовки як суб'єктів освітніх правовідносин.

Маємо зазначити, що проблема правової підготовки майбутніх педагогів привертала увагу дослідників на різних етапах становлення українського соціуму. Так, на рівні дисертаційних досліджень це питання вивчалось в історії вищої педагогічної школи України (Г. Васянович, В. Владимиров, М. Городинський, В. Одарій, М. Підберезський), отож науковці одноставні у висновку про те, що здатність майбутнього педагога до правового забезпечення професійної діяльності пов'язана із дієвістю набутих правових знань – бази формування правової свідомості особистості та ступенем наявної правової позиції, що має вплив на позитивну динаміку і правової культури в цілому, і особистого досвіду врегулювання відносин у соціумі на основі норм права. Нині дослідники (М. Фіцула, Г. Яворська) осмислюють вищезазначені правові явища через правову компетентність особистості. Такий підхід збігається і з нашим розумінням конструкту «суб'єкт освітніх правовідносин». Це пов'язано із низкою обставин, з-поміж яких є сучасне уявлення про феномен суб'єктивності. Так, філософська наука трактує суб'єктивність людини у ракурсі її здатності бути носієм, джерелом активності, що спрямована на об'єкт діяльності (І. Фролова). Психологи ж (Н. Шуркова) стверджують про суб'єктивність як про здатність особистості свідомо і цілеспрямовано не лише встановлювати відповідні зв'язки з оточуючим, а й будувати їх «вільним волевиявленням», передбачати наслідки та брати на себе відповідальність за результати своїх дій.

Відтак, суб'єктивність є якісною характеристикою особистості студента. Тому стає очевидним, що здатність, пов'язана із правовим її забезпеченням, обумовлена такою суб'єктивною характеристикою, як правова компетентність, де ключовими виступають «правові знання в дії» (основи теорії правовідносин; своєрідності освітніх правовідносин, їх різновиду та структурної характеристики й механізмів правового врегулювання; нормативно-правових актів, що врегулюють відповідні дії фахівця у певній соціально-професійній ситуації).

Правові знання, як і будь-які інші, мають складовими і терміни, і поняття, і факти, і закони та теорії; важливо розрізняти ще й типологію знань. Учені (С. Гончаренко, І. Лернер, О. Савченко) розрізняють знання: методологічні, оцінні, конкретні і абстрактні, а також теоретичні і практичні. Наприклад, В. Аванесов стверджує про доцільність виокремлювати, по-перше, знання, що відтворюють основну частину навчальної програми та представлені, зокрема, у формі лекцій, текстів; по-друге, знання, що набуваються студентами в результаті взаємодії з викладачем-науковцем. Такі знання майже завжди «змінюються» студентом (через, наприклад, природну їх звичку до спрощення); по-третє, знання, що перевіряються, утворюючи певне «наповнення» форми контролю (зокрема, тест, іспит), а також до яких «висувається» така вимога як актуальність, що означає реальну потребу в цих знаннях з боку фахівця, суспільства, держави. В контексті означеного стає зрозумілим наскільки важливими для майбутнього педагога знання теорії освітнього права.

Вивчення і аналіз юридичної довідкової літератури дозволяє вбачати ключовим у категорії «правовідносини» поняття норми права. У дослідженнях правознавців (А. Піголкін, І. Самощенко) норма права здебільшого трактується як загальнообов'язкові формально-визначені правила поведінки, що охороняються уповноваженими державою компетентними органами.

Як відомо, сам термін «освітнє право» був уведений наприкінці XIX ст. у ракурсі аналізу норм законодавства про освіту. Отож, забезпечуючи процес підготовки майбутніх педагогів як суб'єктів правовідносин, доцільно насамперед систематизувати їх наукові уявлення про порівняно нову галузь права – освітнє право та про санкції за порушення норм освітнього права.

Як зазначають деякі дослідники (Р. Валеев) у найзагальнішому вигляді можна визначити наступні цілі навчальної дисципліни «Освітнє право України».

Навчальна мета – ознайомлення з основними проблемами освітнього права як актуального напрямку сучасних наукових досліджень, засвоєння знань про суб'єктивне право на освіту,

джерела освітнього законодавства, об'єктивне освітнє право, правовідносини з приводу освіти, систему та стан освіти в Україні.

Розвиваюча мета – формування та тренінг якостей критичного мислення, розумових умінь та навичок, пізнавальної самостійності, комунікативної компетентності, спеціальної юридичної компетенції, інформаційної культури, рис психологічної усталеності, стимулювання самоактуалізації та самореалізації особистості студентів.

Виховна мета – забезпечити усвідомлення майбутнім фахівцем значення освіти у житті окремої людини, суспільства і людства ролі освітнього права як системи норм, що впливають на особистість протягом усього життя; сприяти розвитку готовності жити у відкритому толерантному суспільстві.

Як стверджують дослідники педагогічних технологій прицільного впливу на розвиток компетентності студентів як у теоретичних питаннях освітніх правовідносин (у тому числі їх різновидів трудових, адміністративних, цивільних, житлових, цивільно-процесуальних, кримінально-процесуальних тощо), так і у практичних способах захисту прав і свобод учасників педагогічного процесу, доцільно у сучасну вітчизняну вищу школу запроваджувати елективний навчальний курс «Освітні правовідносини педагога» [5]. До того ж дослідно-експериментальним шляхом доведено (М. Рябенком) доцільність ключовими вважати такі змістові навчальні модулі, як «Правовий статус учителя як суб'єкта освітніх відносин», «Норма права – регулятор суспільних відносин в освітній сфері», «Механізми правового регулювання суспільних відносин, що виникають у галузі освіти». Апробований у деяких вітчизняних випадках підхід довів, зокрема, конструктивність при цьому інноваційних інтерактивних форм (проекування, моделювання, імітації, open space).

Отже, процес удосконалення підготовки майбутнього фахівця як суб'єкта правовідносин лежить у площині усвідомлення того, що кожний етап цивілізованого розвитку суспільства і держави вимагає нового правового поля.

Перспективи наукових розвідок убачаються у використанні ресурсів інтегрованого підходу щодо становлення майбутніх фахівців як суб'єктів освітніх правовідносин.

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / МОН України. – К. : МОН України, 2016. – 40 с.
2. Коваленко Н. Ю. Правова природа правосвідомості / Н. Ю. Коваленко // Наук. вісник міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія : Юриспруденція. – 2013. – Т. 1. – № 6. – С. 40-44.
3. Голуб І. Польський досвід реформування системи вищої освіти в контексті Європейської інтеграції / І. Голуб // Український педагогічний журнал. – 2017. – № 2. – С. 27-34.
4. Гришук Ю. Адаптація польського законодавства про вищу освіту до вимог Європейського Союзу / Ю. Гришук // Освітологія. – Oswiatologia. – 2016. – № 5. – С. 75-79.
5. Рябенко М. Структура освітніх правовідносин вчителя / М. Рябенко // Науковий вісник Південноукр. пед. ун-ту ім. К. Ушинського: зб. н. пр. – Вип. 3-4. – Одеса, 2006. – С. 41-48.

Кичук Я. В. Специфика подготовки будущего педагога как субъекта образовательных правоотношений в высшей школе.

В статье анализируется конструкт «субъект правоотношений», освещаются некоторые конструктивные идеи, содержащие опыт Польши в обеспечении изменений законодательной базы, в частности высшего образования. Проанализированы взгляды отечественных ученых по развитию правовой компетентности студентов. Охарактеризованы некоторые подходы по совершенствованию подготовки будущих специалистов как субъектов образовательных правоотношений.

Ключевые слова: субъект, нормы права, субъект образовательных правоотношений, будущий специалист, правовая компетентность.

Kichuk Ya. V. Peculiarities of Training Future Teachers at a Higher Educational Establishment as the Subject of Legal Relations.

The article gives analysis of the notion «the subject of legal relations», highlights some constructive ideas containing the experience of Poland concerning the changes of legislative basis particularly in the field of education. The views of Ukrainian, scientists concerning the development of students' legal competence have been analired. Some approaches to improve the training of futur specialists as subjects of educational legal relations have been described.

Key words: subject, norms of law, the subject of legal relations, a future specialist, legal competence.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Цокур О.С.